

ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Голова вченої ради

факультету _____

_____/Наталія МАХИНЯ

Протокол N ____

«13» жовтня 2025 р.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

з підготовки до семінарських занять та самостійної роботи з «Політика європейського ідеалізму»

Рівень вищої освіти бакалаврський

Спеціальність – В10 філософія

Освітня програма – політична філософія

Черкаси 2025

УДК
М54

Методичні рекомендації з підготовки до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Політика європейського ідеалізму» для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр»

за спеціальністю В10 філософія

освітня програма – політична філософія

Упорядник:

Астапова–Вязьміна О.І., канд. філос. наук, доцент кафедри філософських, політичних і психологічних студій

Рецензент: Бойко А.І., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософських, політичних і психологічних студій

Методичні рекомендації з підготовки до семінарських занять та самостійної роботи з «Політика європейського ідеалізму» для здобувачів освітнього рівня «бакалавр» спеціальності В10 – філософія, освітня програма – політична філософія всіх форм навчання

У виданні містяться відомості щодо підготовки до семінарських занять та самостійної роботи.

Методичні рекомендації затверджені на засіданні кафедри філософських, політичних і психологічних студій

Протокол № 2 від 29 вересня 2025 року

Завідувач/ка кафедри _____ /Анжела БОЙКО/
підпис ПІБ

Обговорено та рекомендовано до затвердження методичною комісією Факультету гуманітарних технологій 10 жовтня 2025 року, протокол № 3

Голова методичної комісії факультету _____ /Алла ЛИСЕНКО./
підпис ПІБ

Тема 1. Німецька класична філософія як особливе явище в історії філософії

Мета: Розкриття передумов німецького ідеалізму та його місця у філософській традиції.

Завдання семінару:

1. Проаналізувати історичний контекст німецької філософії XVIII ст.
2. Визначити роль Німецького Просвітництва у формуванні ідеалізму.
3. Порівняти німецький класичний ідеалізм із європейськими течіями.

План семінару:

1. Історичні умови розвитку філософії у Німеччині.
2. Вплив Просвітництва.
3. Формування класичної ідеалістичної філософії.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти конспект історичного контексту.
2. Скласти глосарій ключових понять і їх визначень.
3. Створити схему розвитку німецької філософії XVIII ст.
4. Підготувати короткий аналіз ролі Просвітництва.

Дискусійні питання:

1. Які передумови німецького ідеалізму були найважливішими для його формування?
2. Чим німецька класична філософія відрізняється від інших європейських традицій XVIII ст.?
3. Чи можна сказати, що ідеалістична філософія була продуктом Просвітництва?

Рекомендації до семінарських занять:

Зосередьтеся на розумінні того, чому саме Німеччина стала центром філософської думки на межі XVIII–XIX ст. Під час дискусії проаналізуйте, як ідеї Просвітництва (розум, свобода, прогрес) трансформувалися у складні метафізичні системи. Зверніть увагу на тяглість ідей: як кожна наступна система виростала з критичного переосмислення попередньої. Намагайтеся чітко розмежувати поняття об'єктивного та суб'єктивного ідеалізму вже на першому етапі вивчення. Використовуйте порівняльний підхід, зіставляючи німецьку традицію з англійським емпіризмом та французьким матеріалізмом.

Рекомендації для самостійної роботи:

Розпочніть із вивчення історичної мапи Європи того часу, щоб зрозуміти політичну роздробленість Німеччини. При складанні глосарію особливу увагу приділіть терміну «ідеалізм» у його різних варіаціях. Шукайте спільні риси між класичною філософією та тогочасною літературою (наприклад, творчістю Гете та Шиллера). Систематизуйте інформацію у вигляді хронологічної таблиці ключових праць представників школи. Оберіть одне дискусійне питання і спробуйте письмово сформулювати 2-3 тези для аргументації своєї позиції.

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.

4. Селігей О. П. Німецький пуризм і німецька філософія: 400 років разом DOI 10.33190/0027-2833-307-2019-4-002
5. Чижевський Д. Знайомство з німецьким ідеалізмом <http://litopys.org.ua/chyph/chyph07.htm>
6. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

7.

Тема 2. Життя і творчість Імануїла Канта

Мета: Аналіз біографії Канта та характеристика ключових ідей докритичного періоду.

Завдання семінару:

1. Ознайомитись з біографією Канта.
2. Проаналізувати докритичний період філософії.
3. Розглянути ключові твори та основні терміни трансцендентального ідеалізму.

План семінару:

1. Біографія та навчання Канта.
2. Докритичний період.
3. «Критика чистого розуму» та антиномії.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати докритичний період.
2. Побудувати таблицю основних понять трансценденталізму.
3. Скласти схему антиномій чистого розуму.
4. Підготувати порівняльний аналіз ідей Канта та попередніх філософів.

Дискусійні питання:

1. Як трансцендентальний ідеалізм Канта впливає на розуміння людини та світу?
2. Яке значення апіорних форм пізнавальних здібностей для науки?
3. Чи можна поєднати Кантівську критику чистого розуму з сучасними науковими підходами?

Рекомендації до семінарських занять:

Розберіться у суті «коперніканського перевороту» Канта: як фокус змістився з об'єкта на суб'єкта пізнання. При розгляді докритичного періоду зверніть увагу на його природничо-наукові гіпотези, зокрема космогонічну теорію. Ретельно опрацюйте структуру «Критики чистого розуму», щоб розуміти різницю між трансцендентним та трансцендентальним. Під час обговорення антиномій спробуйте навести власні приклади суперечностей розуму. Акцентуйте увагу на ролі апіорних форм (простору та часу) у процесі формування досвіду.

Рекомендації для самостійної роботи:

Опрацюйте біографію Канта, звертаючи увагу на його суворий розпорядок дня як відображення його філософської дисципліни. Складаючи таблицю понять, обов'язково включіть визначення «феномена» та «ноумена». Для візуалізації антиномій використовуйте метод порівняльних стовпчиків (теза проти антитези). Прочитайте вступ до «Критики чистого розуму», щоб зрозуміти головне питання: «Як можливі синтетичні судження аапіорі?». Використовуйте додаткові схеми для розуміння шляху пізнання: від чуттєвості через розсудок до розуму.

Література:

- 1 Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
- 2 Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
- 3 Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Чижевський Д. Знайомство з німецьким ідеалізмом <http://litopys.org.ua/chyph/chyph07.htm>
5. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 3. «Критика практичного розуму»

Мета: Аналіз етичної концепції Канта, розкриття понять «автономія волі» та «категоричний імператив».

Завдання семінару:

1. Проаналізувати автономію моральної волі.
2. Розглянути критику гетерономної моралі.
3. Вивчити категоричний імператив та деонтологію.

План семінару:

1. Раціоналізм етики Канта.
2. Автономія та гетерономія волі.
3. Категоричний імператив і його застосування.
4. Естетичне вчення.

Завдання для самостійної роботи:

1. Написати есе: «Категоричний імператив як універсальний моральний закон».
2. Написати приклади застосування етики Канта в сучасних умовах.

Теми рефератів або презентацій:

1. Етичні погляди Канта: раціоналізм, автономія, деонтологія.
2. Естетичні судження у філософії Канта: прекрасне та піднесене.
3. Автономія моральної волі в етиці Канта.

Дискусійні питання:

1. Чи є категоричний імператив універсальним принципом моралі?
2. Чим моральна автономія відрізняється від гетерономної моралі?
3. Чи можна поєднати естетичні судження з моральними уявленнями Канта?

Рекомендації до семінарських занять:

Спробуйте пояснити категоричний імператив не як суворе обмеження, а як вияв вищої свободи людини. Проаналізуйте різницю між легальним (формальним) та моральним вчинком у розумінні Канта. Дискутуйте про автономію волі: чому мораль не може ґрунтуватися на зовнішньому авторитеті чи релігійному страху. Зверніть увагу на кантівське розуміння людини як «мети в собі», а не засобу для досягнення цілей. При розгляді естетики знайдіть відмінності між «прекрасним» (гармонія) та «піднесеним» (масштабність).

Рекомендації для самостійної роботи:

При написанні есе про категоричний імператив спробуйте перевірити на універсальність будь-яку побутову дію. Знайдіть у тексті Канта визначення «постулатів практичного розуму» (свобода, безсмертя душі, буття Бога). Для кращого розуміння деонтології порівняйте її з утилітаризмом (орієнтацією на результат). Підберіть приклади з сучасної біоетики чи права, де принцип «людина як мета» є ключовим. Занотуйте різницю між гіпотетичним та категоричним імперативами у формі порівняльної таблиці.

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Кант І. Критика практичного розуму / Пер. з нім.— К., 2004.
5. Чижевський Д. Знайомство з німецьким ідеалізмом <http://litopys.org.ua/chyph/chyph07.htm>

Тема 4. Релігійні та соціально-політичні погляди Канта

Мета: Розглянути моральне, релігійне та соціально-політичне вчення Канта.

Завдання семінару:

1. Аналіз морального обґрунтування релігії.
2. Розглянути історичну концепцію та телеологію історії.
3. Дослідити ставлення Канта до права, моралі та політики.

План семінару:

1. «Релігія в межах лише розуму».
2. Телеологія історії.
3. Право і мораль.
4. Ставлення до Французької революції та ідеї миру.

Завдання для самостійної роботи:

1. Конспект поглядів Канта на релігію і політику.
2. Прописати ключові поняття телеології історії.
3. Порівняння кантівських ідей з сучасними концепціями права.

Рекомендації до семінарських занять:

Зверніть увагу на те, як Кант виводить необхідність віри з моральних потреб людини, а не навпаки. Обговоріть трактат «До вічного миру» як прообраз сучасних міжнародних організацій (наприклад, ООН). Проаналізуйте телеологію історії: чи має людство приховану ціль розвитку згідно з Кантом. Розгляньте взаємозв'язок права і моралі через поняття примусу та внутрішнього обов'язку. Обговоріть амбівалентне ставлення Канта до революції: засудження насильства при симпатії до ідей свободи.

Рекомендації для самостійної роботи:

Випишіть основні пункти «прелімінарих» статей із трактату про вічний мир. Знайдіть визначення терміну «телеологія» та поясніть його значення в контексті історичного прогресу. Порівняйте кантівську ідею республіканського устрою з сучасним розумінням демократії. Проаналізуйте, чому Кант називає релігію такою, що існує «в межах лише розуму». Підготуйте тези про те, як кантівське право захищає особисту свободу індивіда.

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Чижевський Д. Знайомство з німецьким ідеалізмом <http://litopys.org.ua/chyph/chyph07.htm>

Теми презентацій або рефератів:

1. «До вічного миру»: утопія чи політична програма?
2. Моральне обґрунтування релігії у Канті.

Дискусійні питання:

1. Як мораль обґрунтовує релігію за Кантом?
2. Чи є ідея вічного миру реалістичною політичною концепцією?
3. Яке значення історичної концепції Канта для сучасного політичного аналізу?

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 5. Вплив Канта на наступну філософсько-політичну думку

Мета: розкрити вплив філософії Канта на феноменологію та сучасну аналітичну філософію.

Завдання семінару:

1. Вивчити неокантіанство.
2. Проаналізувати вплив Канта на феноменологію ХХ ст.

3. Дослідити його значення для аналітичної філософії.

План семінару:

1. Неокантіанство та його представники.
2. Вплив на феноменологію.
3. Сучасна аналітична філософія.
4. Видання творів Канта та дослідження.

Завдання для самостійної роботи:

1. Побудувати таблицю напрямів впливу Канта на різні течії.
2. Написати есе «Чи актуальні кантівські ідеї в сучасній філософії?»
3. Скласти таблицю «Основні напрями неокантіанства»

Теми рефератів:

Вплив Канта на феноменологію та аналітичну філософію ХХ ст.

Дискусійні питання:

1. Як неокантіанство інтерпретувало Кантівські ідеї?
2. Чи можна говорити про прямий вплив Канта на аналітичну філософію ХХ ст.?
3. Чим феноменологія ХХ ст. доповнила або критикувала кантіанські підходи?

Рекомендації до семінарських занять:

Виділіть ключове гасло неокантіанства: «Назад до Канта!», та поясніть його причини. Порівняйте Марбурзьку (логіка науки) та Баденську (філософія цінностей) школи неокантіанства. Обговоріть, як кантівський суб'єктивізм підготував ґрунт для феноменологічного методу Гуссерля. Зверніть увагу на аналітичну філософію, де Канта цінують за логічний аналіз мови та категорій. Проаналізуйте сучасні дискусії про «межі розуму» в контексті розвитку штучного інтелекту.

Рекомендації для самостійної роботи:

Складіть схему впливу Канта, де від центру (Кант) йдуть стрілки до неокантіанства, феноменології та екзистенціалізму. Для есе про актуальність ідей знайдіть приклади використання кантівських термінів у сучасних наукових статтях. Вивчіть біографії ключових неокантіанців (Коген, Наторп, Ріккерт, Віндельбанд) для короткої доповіді. Знайдіть інформацію про «Кантівські читання» або сучасні товариства, що вивчають його спадщину. Зіставте кантівські апріорні категорії з сучасним розумінням когнітивних структур мозку.

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 6. Життя і творчість Йогана Фіхте. Філософія суб'єктивного ідеалізму Фіхте

Мета: Ознайомлення із життям Фіхте та основними принципами його суб'єктивного ідеалізму.

Завдання семінару:

1. Вивчити біографію Фіхте.
2. Проаналізувати поняття «Я» як вихідного пункту філософії.
3. Розглянути перехід до «не-Я» та абсолютного «Я».

План семінару:

1. Біографія та контекст творчості Фіхте.
2. Концепція «Я» та «не-Я».
3. Абсолютне «Я» та діалектичний характер філософії.

Завдання для самостійної роботи:

1. Конспект основних понять суб'єктивного ідеалізму.
2. Схема переходу від «Я» до «не-Я».
3. Таблиця ключових понять і співвідношень у концепції Фіхте.

Теми есе та рефератів:

Концепція «Я» як основа філософії Фіхте.

Діяльність і свобода у суб'єктивному ідеалізмі Біографія Фіхте та основні ідеї «Науковчення».

Діяльнісний характер філософії Фіхте.

Дискусійні питання:

1. Як «Я» Фіхте визначає філософію суб'єктивного ідеалізму?
2. Чи можна вважати Фіхте попередником соціальної філософії?
3. Який вплив концепції всезагального «Я» на розвиток ідей свободи?

Рекомендації до семінарських занять:

Зосередьтеся на динамічному характері філософії Фіхте: «Я» – не річ, а дія. Розберіть діалектичну тріаду: Я – не-Я – Синтез як основу його науковчення. Обговоріть поняття інтелектуальної інтуїції як способу самопізнання суб'єкта. Зверніть увагу на те, як Фіхте радикалізує Канта, відмовляючись від «речі в собі». Проаналізуйте роль волі та прагнення у процесі становлення особистості.

Рекомендації для самостійної роботи:

При складанні конспекту виділіть три основоположення «Науковчення». Спробуйте графічно зобразити процес самопокладання «Я» та його зіткнення з «не-Я». Зверніть увагу на етичний пафос Фіхте: людина є тим, чим вона себе робить. Почитайте про «суперечку про атеїзм», яка призвела до звільнення Фіхте з університету, для розуміння його характеру. Сформулюйте різницю між суб'єктивним ідеалізмом Фіхте та трансцендентальним ідеалізмом Канта.

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії").

- Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперакладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 7. Соціально-політичні погляди Фіхте

Мета: Аналіз філософсько-правових ідей Фіхте та його бачення суспільства і держави.

Завдання семінару:

1. Вивчити концепцію перетворення природи та суспільства.
2. Проаналізувати теорію замкненої торгівельної держави.
3. Розглянути політичні погляди та зародження німецького націоналізму.

План семінару:

1. Призначення людини у перетворенні суспільства.
2. Філософсько-правові ідеї Фіхте.
3. Політичні концепції та націоналізм.

Завдання для самостійної роботи:

1. Таблиця форм державного устрою за Фіхте.
2. Порівняльний аналіз ідей Фіхте та сучасних концепцій держави.

Теми рефератів та есе:

Ідея замкненої торговельної держави: утопія чи політична модель?

Людина як суб'єкт перетворення природи і суспільства.

Філософсько-правові погляди Фіхте.

Проблеми філософії історії у творчості Фіхте.

Дискусійні питання:

1. Чи можливе сьогодні реалізація концепції замкненої торгівельної держави?
2. Яким чином філософія історії Фіхте пов'язана з політичними ідеями націоналізму?
3. Чи обгрунтоване перетворення природи як призначення людини?

Рекомендації до семінарських занять:

Проаналізуйте суперечливість ідеї «Замкненої торговельної держави»: безпека проти вільної торгівлі. Обговоріть «Промови до німецької нації» як фундамент культурного націоналізму. Зверніть увагу на те, як право у Фіхте виводиться з необхідності взаємного визнання свобод. Розгляньте роль виховання у філософській системі Фіхте як інструменту вдосконалення суспільства. Дискутуйте про те, чи не обмежує держава Фіхте особисту свободу заради колективного блага.

Рекомендації для самостійної роботи:

Складаючи таблицю форм устрою, виділіть специфічну роль «ефорів» (контролерів влади) у Фіхте. Проаналізуйте термін «нація» у Фіхте: це кровна спорідненість чи спільність мови та культури? Підготуйте коротке повідомлення про те, як економічні ідеї Фіхте співвідносяться з сучасним протекціонізмом. Знайдіть цитати про «призначення людини» і випишіть їх як моральні орієнтири автора. Зіставте політичний ідеал Фіхте з кантівським лібералізмом.

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперакладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 8. Життя і творчість Фрідріха Шеллінга. Рання філософія Шеллінга

Мета: Характеристика ранньої філософії Шеллінга.

Завдання семінару:

1. Вивчити біографію та контекст творчості Шеллінга.
2. Проаналізувати концепцію «Системи трансцендентального ідеалізму».
3. Розглянути ідею Абсолюта та філософію тотожності.

План семінару:

1. Біографія та ранні твори.
2. Філософія природи.
3. Система трансцендентального ідеалізму.
4. Людина та історія у філософії Шеллінга.

Завдання для самостійної роботи:

1. Таблиця ключових понять ранньої філософії Шеллінга.
2. Схема співвідношень понять людина–природа–Абсолют.

Теми есе та рефератів:

Природа і Абсолют у ранній філософії Шеллінга.

Роль ідеї тотожності в системі Шеллінга.

Філософія природи та трансцендентальний ідеалізм Шеллінга.

Дискусійні питання:

1. Як філософія природи Шеллінга пояснює відношення людини до Абсолюту?
2. Чи може ідея Абсолюта бути універсальною для всіх філософських систем?
3. Як рання філософія Шеллінга співвідноситься з Фіхтеанським суб'єктивізмом?

Рекомендації до семінарських занять:

З'ясуйте, чому Шеллінг вважав природу «одухотвореною» (натурфілософія) на противагу механіцизму. Обговоріть концепцію «світової душі» та її прояви в різних царствах природи. Проаналізуйте ідею тотожності об'єкта і суб'єкта в Абсолюті. Зверніть увагу на роль мистецтва як «органону» (інструменту) філософії, де збігаються свідоме і несвідоме. Розгляньте історію як поступове саморозкриття свободи через необхідність.

Рекомендації для самостійної роботи:

Заповніть таблицю, де порівняйте погляди на природу Канта (формальна), Фіхте (перешкода для Я) та Шеллінга (живий організм). Схема «людина–природа–Абсолют» має демонструвати, що природа – це «невидимий дух», а дух – «невидима природа». Знайдіть інформацію про зв'язок Шеллінга з романтиками Єнського гуртка. Опрацюйте поняття «полярності» як головного закону розвитку природи за Шеллінгом. Випишіть основні етапи (епохи) розвитку самосвідомості за «Системою трансцендентального ідеалізму».

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 9. Пізня філософія Шеллінга

Мета: Розкриття особливостей філософії мистецтва, міфології та одкровення пізніх праць Шеллінга.

Завдання семінару:

1. Розглянути концепцію символу в мистецтві.
2. Проаналізувати філософію міфології та одкровення.
3. Дослідити вплив Шеллінга на європейську філософію XIX–XX ст.

План семінару:

1. Філософія мистецтва та концепція символу.
2. Філософія міфології.
3. Філософія Одкровення.
4. Вплив на європейську думку.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати вплив філософії Шеллінга на європейських мислителів.

Теми есе та рефератів:

Символ і міф у філософії пізнього Шеллінга.

Чи можна міфологію розглядати як форму філософування?

Дискусійні питання:

1. Яка роль символу у філософії мистецтва Шеллінга?
2. Чи може міфологія бути джерелом філософських знань?
3. Як філософія Одкровення вплинула на європейську філософію XIX–XX ст.?

Рекомендації до семінарських занять:

Розберіть різницю між «негативною» (раціональною) та «позитивною» (існування) філософією. Обговоріть міфологію не як казку, а як необхідний етап розвитку людської

свідомості. Проаналізуйте концепцію Одкровення як безпосереднього втручання Бога в історію. Зверніть увагу на вплив пізнього Шеллінга на екзистенціалізм (зокрема на К'єркегора). Дискутуйте про роль символу: чому він глибший за звичайний знак чи алегорію.

Рекомендації для самостійної роботи:

Дослідіть вплив Шеллінга на українську філософську думку XIX ст. Спробуйте пояснити, чому раціональне мислення, на думку пізнього Шеллінга, не може досягнути факт існування світу. Знайдіть визначення «теогонічного процесу» (розвитку божества у свідомості). Занотуйте основні риси філософії мистецтва: чому геній є медіумом Абсолюту. Підготуйте тезовий план відповіді на питання про відмінність міфу від релігії Одкровення.

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 10. Філософія німецького романтизму

Мета: Ознайомлення із філософсько-естетичними ідеями німецького романтизму та його представниками.

Завдання семінару:

1. Вивчити романтизм як напрям мистецтва і філософії.
2. Проаналізувати «магічний ідеалізм» Новаліса.
3. Розглянути філософсько-естетичні ідеї Шлейєрмахера, Шиллера та Шлегеля.

План семінару:

1. Романтизм і його основні риси.
2. Філософія релігії та мистецтва.
3. «Магічний ідеалізм» та концепції Новаліса.
4. Порівняльний аналіз з німецьким класичним ідеалізмом.

Завдання для самостійної роботи:

1. Написати таблицю основних ідей романтиків.
2. Скласти глосарій ключових понять.

Теми есе та рефератів:

«Магічний ідеалізм» як альтернатива класичному ідеалізму.
Релігія та естетика у філософії романтизму.
Основні ідеї німецького романтизму та його представники.
Романтична інтерпретація релігії та мистецтва.

Дискусійні питання:

1. Чим німецький романтизм відрізняється від класичного ідеалізму?

2. Яке значення «магічного ідеалізму» Новаліса?

3. Чи можна поєднувати романтичну інтерпретацію релігії Шлейєрмахера з раціональною етикою?

Рекомендації до семінарських занять:

Зверніть увагу на культ почуттів, інтуїції та іронії як засобів осягнення світу. Обговоріть ідею «магічного ідеалізму» Новаліса: здатність духу керувати тілом і зовнішнім світом. Проаналізуйте концепцію герменевтики Шлейєрмахера: як зрозуміти автора краще, ніж він сам себе розумів. Розгляньте романтичну тугу (Sehnsucht) як нескінченне прагнення до ідеалу. Дискутуйте про роль мистецтва як універсальної мови людства.

Рекомендації для самостійної роботи:

Складаючи глосарій, зверніть увагу на термін «романтична іронія» (дистанція між творцем і твором). У таблиці ідей романтиків обов'язково вкажіть їхнє ставлення до середньовіччя та народної культури. Прочитайте кілька фрагментів Новаліса чи Шлегеля для відчуття стилю філософування (афористичність). Знайдіть зв'язок між філософією релігії Шлейєрмахера та його поняттям «почуття абсолютної залежності». Подумайте над прикладами сучасного «неоромантизму» в кіно чи літературі.

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.

2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.

3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.

4. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 11. Життя і творчість Г.В.Ф. Гегеля

Мета: Ознайомлення із біографією та творчістю Гегеля, аналіз його філософської системи.

Завдання семінару:

1. Вивчити ранню та зрілу творчість Гегеля.
2. Проаналізувати основні принципи його філософії.
3. Розглянути контекст впливу на європейську філософію

План семінару:

1. Біографія та ранній період творчості.
2. Розробка філософської системи.
3. Зрілий період і ключові принципи.

Завдання для самостійної роботи:

1. Конспект основних етапів життя та творчості Гегеля.
2. Таблиця принципів філософії Гегеля.
3. Розробити схему розвитку гегелівської системи.

Теми есе та рефератів:

Чи можлива філософська система, подібна до гегелівської, сьогодні?
Роль діалектики в побудові гегелівської системи.

Дискусійні питання:

1. Чи обґрунтоване створення цілісної системи філософії Гегелем?
2. Як рання творчість вплинула на формування зрілого періоду?
3. Чи можна сьогодні використовувати принципи Гегеля у політичній філософії?

Рекомендації до семінарських занять:

Усвідомте головний принцип Гегеля: «Все розумне є дійсним, а все дійсне – розумним». Розберіть структуру його системи (Енциклопедія філософських наук): Логіка – Філософія природи – Філософія духу. Обговоріть поняття Світового Духу (Weltgeist), що розгортається в часі. Зверніть увагу на діалектичний метод як рух думки через заперечення. Проаналізуйте, як Гегель намагався подолати розрив між суб'єктом і об'єктом.

Рекомендації для самостійної роботи:

Складіть схему «Тріади» для будь-якого поняття (наприклад: Буття – Ніщо – Становлення). При конспектуванні етапів життя зверніть увагу на «Єнський період» та написання «Феноменології духа» під гуркіт гармат Наполеона. Знайдіть визначення терміну «зняття» (Aufheben) – збереження позитивного при запереченні старого. Вивчіть структуру «Великої Логіки» для розуміння категоріального апарату. Поміркуйте над гитанням: чи закінчується історія, якщо Дух досягає самопізнання?

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 12. «Феноменологія духа» Гегеля

Мета: Аналіз «Феноменології духа» Гегеля

Завдання семінару:

1. Проаналізувати розвиток свідомості та самосвідомості.
2. Розглянути достовірність і істину розуму.
3. Дослідити поняття духу, свободи та моральності.

План семінару:

1. Суб'єкт, свідомість і пізнання.
2. Достовірність та істина розуму.
3. Дух, свобода, моральність.

4. Релігія і абсолютне знання.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкриття понять свідомості та самосвідомості.
2. Таблиця розвитку свідомості у «Феноменології духа».
3. Схема взаємозв'язку духу, свободи та моральності.

Теми есе та рефератів:

Свідомість і самосвідомість як рушій історії.
Дух, релігія та пізнання у гегелівській феноменології
Структура та основні ідеї «Феноменології духа».
Роль розуму та моралі в процесі становлення духа.

Дискусійні питання:

1. Яке значення самосвідомості для розвитку суспільства?
2. Чи можна відокремити дух від моралі і свободи?
3. Як релігія та абсолютне знання співвідносяться з пізнанням?

Рекомендації до семінарських занять:

Простежте шлях свідомості: від простого відчуття до «Абсолютного знання». Особливу увагу приділіть діалектиці «Пана та Раба» як моделі формування самосвідомості через боротьбу. Обговоріть поняття «нешасної свідомості» (відчуженість людини від Бога або своєї суті). Розгляньте Дух як колективний досвід людства (об'єктивний дух). Спробуйте пояснити, чому релігія для Гегеля є лише щаблем перед чистою філософією.

Рекомендації для самостійної роботи:

Складіть детальну схему «сходинок» свідомості (чуттєва достовірність -сприйняття - розсудок і т.д.). Запишіть тези про те, як праця (у діалектиці пана і раба) стає інструментом звільнення людини. Для таблиці розвитку духу знайдіть відповідність між етапами свідомості та історичними епохами. Знайдіть у тексті визначення «відчуження» (Entfremdung). Сформулюйте, що Гегель має на увазі під «кінцем історії» у межах цієї праці.

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 13. «Філософія права». Соціально-політична концепція Гегеля

Мета: Ознайомити студентів із соціально-політичною концепцією Гегеля та його поглядами на право і державу.

Завдання семінару:

1. Вивчити поняття абстрактного права, суб'єктивної та об'єктивної моралі.
2. Розглянути родину, громадянське суспільство та державу.
3. Проаналізувати концепцію світового історичного процесу.

План семінару:

1. Абстрактне право і мораль.
2. Родина і громадянське суспільство.
3. Держава та історичний процес.

Завдання для самостійної роботи:

1. Конспект ключових понять «Філософії права».
2. Таблиця взаємозв'язку права, моралі та держави.
3. Схема соціально-політичної структури за Гегелем.

Дискусійні питання:

1. Чи відповідає гегелівська концепція держави сучасним демократіям?
2. Яке значення об'єктивної моралі для суспільного життя?
3. Чи можливо поєднати абстрактне право і родинні цінності?

Рекомендації до семінарських занять:

Розберіть тріаду: Абстрактне право – Мораль – Моральність (Sittlichkeit). Обговоріть громадянське суспільство як «систему потреб» та його відмінність від держави. Проаналізуйте державу як «хід Бога у світі» (втілення об'єктивного розуму). Зверніть увагу на кантівську критику: чому Гегель вважав індивідуальну мораль недостатньою без соціальних інститутів. Розгляньте роль «всесвітньо-історичних особистостей» (Олександр Македонський, Цезар, Наполеон) у прогресі.

Рекомендації для самостійної роботи:

Створіть схему, де родина, громадянське суспільство і держава пов'язані діалектично. Випишіть різницю між Moralität (індивідуальна совість) та Sittlichkeit (звичаї та закони суспільства). Поміркуйте, чи дійсно Гегель виправдовував пруську монархію, чи його ідеал держави був більш абстрактним. Знайдіть інформацію про «хитрість розуму» (List der Vernunft) в історії. Порівняйте гегелівське розуміння свободи (як пізнаної необхідності) з ліберальним розумінням (відсутність перешкод).

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперакладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 14. Вплив Гегеля на наступну філософію

Мета: Ознайомити студентів із розвитком гегелівської традиції у XIX–XX ст.

Завдання семінару:

1. Розглянути критиків та послідовників Гегеля.
2. Проаналізувати неогегельянство та вплив на філософію ХХ ст.
3. Оцінити значення видання творів Гегеля для розвитку філософської думки.

План семінару:

1. Гегельянці та критики у першій половині ХІХ ст.
2. Неогегельянство та філософія ХХ ст.
3. Видання та дослідження творів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Конспект розвитку гегелівської традиції.
2. Таблиця критиків та послідовників.
3. Схема впливу Гегеля на ХХ століття.

Дискусійні питання:

1. Чи виправдано неогегельянство як розвиток оригінальних ідей Гегеля?
2. Які критики Гегеля були найбільш аргументовані?
3. Як вплинули гегелівські ідеї на філософію ХХ ст.?

Рекомендації до семінарських занять:

Розрізняйте «старогегельянців» (консерваторів) та «молодогегельянців» (радикалів, як Маркс). Обговоріть критику Гегеля з боку К'єркегора (пріоритет одиничного над загальним) та Шопенгауера. Проаналізуйте неогегельянство ХХ століття: як воно пов'язане з проблемами культури та політики. Зверніть увагу на вплив Гегеля на екзистенціалізм, марксизм та психоаналіз. Дискутуйте про актуальність діалектики в епоху постмодерну.

Рекомендації для самостійної роботи:

Складіть таблицю «Критики Гегеля», де вкажіть основний аргумент кожного (наприклад, Маркс – «перевернув з голови на ноги»). Підготуйте коротку довідку про Френсіса Фукуяму та його інтерпретацію гегелівського «кінця історії». Вивчіть роль Олександра Кожева у відродженні інтересу до Гегеля у Франції. Занотуйте основні напрями англо-американського неогегельянства. Подумайте над питанням: чи можлива діалектика без віри в прогрес?

Література:

1. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу / Ю. В. Кушаков. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с.
2. Історія філософії : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013 . (Серія "Історія філософії"). Т. 4 : Німецька філософія нового часу / Д. Є. Прокопов, Н. М. Бобошко, Т. А. Титаренко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. 2013. 558 с.
3. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
4. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Пер. з фр. : В 4 т.— К., 2009.

Тема 15-16. Британський ідеалізм

Мета: Ознайомити студентів із британською ідеалістичною традицією та основними представниками.

Завдання семінару:

1. Вивчити англійських романтиків та інтерес до метафізики.
2. Проаналізувати абсолютний ідеалізм як самостійну школу.
3. Розглянути метод «негативної діалектики».

План семінару:

1. Англійські романтики: Кольрідж, Карлейль.
2. Абсолютний ідеалізм: Бредлі, Мак-Таггарт.
3. Методи та протиставлення національним традиціям.

Завдання для самостійної роботи:

1. Конспект ключових понять британського ідеалізму.
2. Таблиця авторів і їхніх концепцій.
3. Схема методів та підходів.

Дискусійні питання:

1. Чим британський ідеалізм відрізняється від німецького?
2. Яке значення абсолютного ідеалізму Бредлі для розвитку філософії?
3. Чи виправдано протиставлення британського ідеалізму національній філософській традиції?

Рекомендації до семінарських занять:

З'ясуйте, чому в країні емпіризму виник сплеск інтересу до німецької метафізики. Розберіть концепцію Бредлі: чому наші категорії (час, простір) є лише «видимістю», а реальність – Абсолютом. Обговоріть парадоксальну ідею Мак-Таггарта про нереальність часу. Зверніть увагу на соціальний ідеалізм Гріна: роль держави у забезпеченні умов для самовдосконалення людини. Порівняйте британську «негативну діалектику» з гегелівською.

Рекомендації для самостійної роботи:

При конспектуванні зверніть увагу на термін «внутрішні відносини» (ідея, що все пов'язане з усім). У таблиці авторів обов'язково розмежуйте метафізичне крило (Бредлі) та соціально-політичне (Грін, Бозанкет). Прочитайте анотацію до праці Бредлі «Вигляд і реальність» (Appearance and Reality). Знайдіть аргументи Мак-Таггарта проти реальності часу (часова логіка А та часова логіка В). Зіставте ідеалізм Гріна з класичним англійським лібералізмом Мілля.

Література:

1. Bosanquet B. The Philosophical Theory of The State <https://web.archive.org/web/20121201020711/http://www.efm.bris.ac.uk/het/bosanquet/state.pdf>
2. Т. Н. Green // [Encyclopædia Britannica](#)
3. Dimova-Cookson, Maria; Mander, William J. T. H. Green: Ethics, Metaphysics, and Political Philosophy. 2006. Oxford University Press on Demand Works (excluding Prolegomena to Ethics) edited by R L Nettleship in three volumes (first published 1885): [Volume 1: Introductions to Hume's Treatise; and Mr Herbert Spencer and Mr G H Lewes: their application of the doctrine of Evolution to Thought](#); <https://archive.org/details/greensworks01greeuoft/page/506/mode/2up>
4. German Idealism: An Anthology and Guide // <https://dokumen.pub/german-idealism-an-anthology-and-guide-9781474471404.html>
5. МакТаггарт, Джон Елліс. Нереальність Часу. — Пер. з англ.: Ю. М. Олійник, ред.: О. В. Кулик. — У публ.: Юрій Олійник. Джон Елліс МакТаггарт і його «Нереальність Часу». — Е-ресурс: www.tureligious.com.ua; www.ukrcenter.com
6. МакТаггарт, Джон Елліс. Природа Існування (у 2-х томах) / Дж. Е. МакТаггарт. - К.: Темпора, 2022. 536 с.

7. Francis Herbert Bradley (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

8. Бозанкет, Бернард // Велика українська енциклопедія.

URL: https://vue.gov.ua/Бозанкет,_Бернард

9. Sweet, William. Bernard Bosanquet. In Zalta, Edward N. (ed.). Stanford Encyclopedia of Philosophy.

10. Josiah Royce // Encyclopædia Britannica

Тема 17. Американська ідеалістична традиція. Персоналізм

Мета: Ознайомити студентів із персоналістичною традицією американського ідеалізму та її впливом на політичну думку.

Завдання семінару:

1. Вивчити основні принципи «абсолютного волюнтаризму» Д. Ройса.
2. Проаналізувати персоналістичні вчення США XIX–XX ст.
3. Розглянути вплив німецького ідеалізму на американських мислителів 1.

План семінару:

1. Д. Ройс та «абсолютний волюнтаризм».
2. Персоналістичні вчення: Б.П. Боун, Е.Брайтман, Р.Флюеллінг, П.Берточчі.
3. Американські мислителі: Емерсон, Олкотт, Вітмен та гегельянці.

Завдання для самостійної роботи:

1. Конспект персоналістичних концепцій.
2. Таблиця авторів та основних ідей.
3. Схема впливу німецького ідеалізму.

Дискусійні питання:

1. Чим «абсолютний волюнтаризм» Ройса відрізняється від європейських концепцій?
2. Яке практичне значення персоналізму для політичної думки США?
3. Чи вплинув німецький ідеалізм на формування американського персоналізму?

Рекомендації до семінарських занять:

Зосередьтеся на головній ідеї персоналізму: особистість є найвищою цінністю та ключем до розуміння буття. Розберіть «абсолютний волюнтаризм» Ройса: роль волі та лояльності (відданості) у формуванні спільноти. Обговоріть вплив американського ідеалізму на рух за громадянські права (зокрема на Мартіна Лютера Кінга, який вчився у персоналістів). Проаналізуйте зв'язок персоналізму з теїзмом: Бог як Верховна Особистість. Розгляньте американське гегельянство (Сент-Луїська школа) як культурний феномен.

Рекомендації для самостійної роботи:

Складіть схему впливу німецьких ідей на трансценденталізм (Емерсон) та академічний персоналізм. Для таблиці персоналістів виділіть спільну рису: заперечення пантеїзму на користь індивідуального безсмертя. Знайдіть визначення «лояльності» у Ройса як етичного принципу. Занотуйте різницю між американським персоналізмом та європейським (наприклад, Муньє). Поміркуйте над питанням: як персоналізм допомагає обґрунтувати права людини сьогодні?

Література:

1. Bosanquet B. The Philosophical Theory of The State <https://web.archive.org/web/20121201020711/http://www.efm.bris.ac.uk/het/bosanquet/state.pdf>

2. Т.Н. Green // Encyclopædia Britannica

3. Dimova-Cookson, Maria; Mander, William J. T. H. Green: Ethics, Metaphysics, and Political Philosophy. 2006. Oxford University Press on Demand Works (excluding Prolegomena to

Ethics) edited by R L Nettleship in three volumes (first published 1885): Volume 1: Introductions to Hume's Treatise; and Mr Herbert Spencer and Mr G H Lewes: their application of the doctrine of Evolution to Thought; <https://archive.org/details/greensworks01greeuoft/page/506/mode/2up>

4. German Idealism: An Anthology and Guide // <https://dokumen.pub/german-idealism-an-anthology-and-guide-9781474471404.html>

5. МакТаггарт, Джон Елліс. Нереальність Часу. — Пер. з англ.: Ю. М. Олійник, ред.: О. В. Кулик. — У публ.: Юрій Олійник. Джон Елліс МакТаггарт і його «Нереальність Часу». — Е-ресурс: www.tureligious.com.ua; www.ukrcenter.com

6. МакТаггарт, Джон Елліс. Природа Існування (у 2-х томах) / Дж. Е. МакТаггарт. - К.: Темпора, 2022. 536 с.

7. Francis Herbert Bradley (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

8. Бозанкет, Бернард // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Бозанкет,_Бернард

9. Sweet, William. Bernard Bosanquet. In Zalta, Edward N. (ed.). Stanford Encyclopedia of Philosophy.

10. Josiah Royce // Encyclopædia Britannica

Тести для проміжного контролю:

Тест 1. Імануїл Кант: трансцендентальний ідеалізм

1. Що Кант вважав джерелом апіорного знання?

- А) Досвід
- Б) Практичний розум
- В) Здібності суб'єкта пізнання
- Г) Релігійне одкровення

2. Яка теза відповідає кантіанській концепції "речі в собі"?

- А) Людина пізнає речі безпосередньо
- Б) Існує межа людського пізнання
- В) Світ є повністю пізнаваним
- Г) Речі залежать від Бога

Тест 2. Етика Канта

1. Що є основою категоричного імперативу Канта?

- А) Корисність дії
- Б) Особиста вигода
- В) Універсалізація морального принципу
- Г) Почуття симпатії

2. Яка позиція з наведених найкраще описує деонтологічний підхід Канта до моралі?

- А) Моральна дія визначається її наслідками
- Б) Моральна дія є обов'язком, незалежно від наслідків
- В) Моральна дія заснована на релігійній догмі
- Г) Моральна дія є результатом колективного вибору

Тест 3. Йоган Готліб Фіхте

1. Що, згідно з Фіхте, є вихідним пунктом філософії?

- А) Бог
- Б) Абсолют
- В) Я (свідомий суб'єкт)
- Г) Природа

2. Яке твердження найкраще відображає сутність суб'єктивного ідеалізму Фіхте?

- А) Матерія існує незалежно від духу
- Б) «Я» конструює «не-Я» у процесі діяльності
- В) Об'єктивна реальність не підлягає пізнанню
- Г) Людина повинна підкорятися державі

Тест 4. Філософсько-політична концепція Гегеля.

1. Які три етапи складають основну структуру гегелівської діалектики?

- А) Теза – антитеза – синтез
- Б) Ідея – досвід – рефлексія
- В) Свідомість – мислення – воля
- Г) Матерія – дух – природа

2. Що таке "Абсолют" у філософії Гегеля?

- А) Абстрактна концепція Бога
- Б) Завершений результат саморозвитку духу
- В) Міра матеріальної дійсності
- Г) Природа, яка протистоїть свідомості

Тест 5. Американський персоналізм

1. Яке поняття є ключовим у персоналістичній філософії?

- А) Істина
- Б) Особистість
- В) Абсолютна ідея
- Г) Еволюція

2. Назвіть представників американського персоналізму?

- А) Б. Бозанкет
- Б) Дж. Ройс
- В) Г. Брокмейєр
- Г) Б. Боун